

GÖÇ KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI BATI AVRUPA'NIN GÖÇ DENEYİMİ

Yiğit YAMANLAR*
Araştırma Makalesi

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ülkelerine yönelik göç hareketleri önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca bu ülkelere yönelik göçün niteliği de değişmiştir. Bu göç hareketlerinin niteliğinin değişmesinde özellikle dekolonizasyon süreci, yabancı işgücü gereksinimi, küreselleşme, neoliberal ekonomi politikalarının yükselişi ve üçüncü ülkelerdeki çatışmalar gibi birçok itici ve çekici faktör etkili olmuştur. Bu faktörler, bu göç hareketlerinin tek bir göç kuramı çerçevesinde açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın ana amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini tarihsel kırılma noktaları üzerinden süreçlere ayırmak ve genel itibarıyla ekonomi ve bağımlılık temelli makro düzeyli göç kuramları çerçevesinde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Hareketleri, Göç Kuramları, Batı Avrupa, Avrupa Birliği

The Migration Experience of Western Europe After the Second World War within the Framework of Migration Theories

Abstract

After the Second World War, migratory movements towards Western European countries increased significantly. In addition, characteristics of migration towards these countries also has changed. Many push and pull factors, such as particularly decolonization process, foreign labor requirement, economic crises, globalization, the rise of neoliberal economic policies and conflicts in third countries, have been influential in changing the characteristics of these migratory movements. These factors makes difficult to explain these migratory movements within the framework of a single migration theory. The main purpose of this study is to divide migratory

* Doktora öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrupa Çalışmaları Programı, E-posta: yigityamanlar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3754-2968
Makalenin Gönderilme Tarihi: 24/09/2019 Kabul Edilme Tarihi: 01/10/2020

movements towards Western Europe after the Second World War into the processes through historical breakpoints and to examine them within the framework of macro level migration theories based on the economy and dependency in general.

Keywords: *Migration, Migratory Movements, Migration Theories, Western Europe, European Union*

Giriş

Özellikle geçmişteki bazı önemli gelişmeler, uluslararası göç için bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Örneğin, Orta Çağ toplumlarının dağılması, coğrafi keşifler, Rönesans, sömürgecilik, tarım devrimleri, sanayi devrimi ve serbest piyasa ekonomisinin ortaya çıkması gibi gelişmeler büyük çapta uluslararası göç hareketlerinin gerçekleşmesine yol açmıştır.¹ Geçmişten günümüze kadar geçen sürede gerçekleşen tüm göç hareketlerini tek boyutlu bir kuram kapsamında açıklamak mümkün görünmemektedir. Bu durum, salt göç hareketleri için değil neredeyse tüm sosyal süreçler için geçerliliğini korumaktadır.² Özellikle göç sürecinin karmaşık ve çok yönlü doğası, göç konusunun çeşitli disiplinlerin ortak ilgi alanına girmesi ve her bir göç hareketinin koşul, sebep ve sonuçlarının birbirinden farklılık göstermesi, göç hareketlerinin tek bir tutarlı kuramsal çerçevede açıklanmasını zorlaştırmıştır. Dolayısıyla bu durum, birbirinden farklı analizlere dayanan ve birbirinden bağımsız geliştirilmiş birçok göç kuramının ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Bu göç kuramları, analiz düzeyine göre mikro, orta ve makro düzeyli olmak üzere üç farklı kategoride sınıflandırılabilir.³

Mikro düzeyli göç kuramlarına göre, göç hareketleri genel itibariyle bireysel fayda, değerler, çıkarlar ve beklentiler sonucu ortaya çıkmaktadır. Lee'nin itme-çekme temel kuramı, neoklasik mikro göç kuramı, davranışsal modeller ve sosyal sistemler kuramı mikro düzeyli temel göç kuramlarına örnek olarak gösterilebilir. Orta düzeyli göç kuramlarına göre ise göçün asıl sebebi, topluluk ağları, sosyal ağ ve bağlardır. Orta düzeyli göç kuramlarına örnek olarak Sosyal sermaye kuramı, kurumsal kuram, network (ilişkiler ağı) kuramı, birikimli nedensellik kuramı ve işgücü göçünün yeni ekonomisi

¹ Wijitapure Wimalaratana, "International Migration and Migration Theories," *Social Affairs: A Journal for the Social Sciences* 1, No 5 (2016): 14.

² Hein De Haas, "Migration Theory Quo Vadis," *International Migration Institute Working Paper* 100 (2014): 7, Erişim Tarihi: Nisan 4, 2019, <https://www.migrationinstitute.org/publications/wp-100-14>.

³ Thomas Faist, *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, (Oxford: Clarendon Press, 2000), 30-33.

(NELM) kuramı gösterilebilir. Makro düzeyli göç kuramları ise gelir ve istihdam alanındaki fırsat farklılıkları gibi makro düzeydeki fırsat yapıları üzerine odaklanmaktadır. Neoklasik makro göç kuramı, göç sistemleri kuramı, ikili işgücü piyasası kuramı, dünya sistemleri kuramı ve hareketlilik geçiş hipotezi gibi kuramlar makro düzeyli göç kuramlarına örnek olarak gösterilebilir.⁴

Batı Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini mikro, orta ve makro düzeyli tüm bu göç kuramları kapsamında incelemek bu çalışmanın sınırları dâhilinde mümkün değildir. Avrupa'ya doğru gerçekleşen çoğu göç hareketinin temel motivasyonunun ekonomiye dayanmasından ve Batı Avrupa ülkelerinin eski sömürge ülkeleri ile olan geçmişteki bağlarının ve küreselleşmenin Avrupa'ya yönelik göçün şekillenmesinde etkili olmasından dolayı bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın göç deneyimi ekonomi ve bağımlılık temelli makro düzeyli göç kuramları çerçevesinde analiz edilmektedir. Makro düzeyli kuramlar, göçü tetikleyen itici ve çekici faktörler olarak işlev gören yapısal ve nesnel koşulları vurgulamaktadır. Ekonomik motivasyona dayanan göç durumunda, itici faktörler tipik olarak hedef ülkeye kıyasla kaynak ülkedeki işsizlik oranının yüksek olması, maaş ve kişi başına düşen milli gelirin düşük olması gibi ekonomik durumları içermektedir. Çekici faktörler ise göç mevzuatını ve hedef ülkelerdeki işgücü piyasasının durumunu içermektedir.⁵

Avrupa'nın farklı bölgelerindeki ülkelerin göç deneyiminin birbirinden farklılık göstermesi, bir bütün olarak Avrupa'nın göç deneyiminin niteliksel ve tarihsel açıdan analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Örneğin, Batı Avrupa ülkeleri sürekli hedef ülke konumunda iken Güney Avrupa ülkeleri ise uzun yıllar boyunca kaynak ülke konumunda olmuştur. Bu bağlamda, çoğu akademik çalışmada Avrupa'ya yönelik göç hareketleri 'Batı Avrupa' odaklı biçimde sınıflandırılmakta ve ele alınmaktadır.⁶

Özellikle, gelir ve istihdam alanlarındaki fırsat farklılıkları, işgücü piyasalarının niteliksiz ve ucuz işgücü gereksinimi ve neoliberal ekonomi politikalarının yükselişi Batı Avrupa'ya yönelik göçü tetikleyen önemli

⁴ Thomas Faist, Grete Brochman ve Kristof Tomas, *International Migration Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives* (London: Bloomsbury Academic, 1997), 23.

⁵ Christina Boswell, "Addressing the Causes of Migratory and Refugee Movements: the Role of the European Union," UNHCR Evaluation and Policy Analysis Unit, Working Paper No 73 (2002):3, Erişim Tarihi: Şubat 19, 2020, <https://www.unhcr.org/3e19ac624.pdf>.

⁶ Gökay Özerim, "Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem," *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 5, Sayı 1 (2014): 19-20.

unsurlar olmuştur. Ayrıca dekolonizasyon süreci, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve genişlemesi, küreselleşme, Soğuk Savaş'ın etkisi ve bitişi ve üçüncü ülkelerdeki ihtilaflar ve çatışmalar gibi birçok itici ve çekici unsur da Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini arttırmıştır.

Avrupa'nın göç deneyiminin akademisyenler tarafından farklı süreçlerde ele alınarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Örneğin, Zimmermann, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini; sömürge ülkelerinden gerçekleşen göç hareketleri, işçi göçü hareketleri, sınırlandırılmış göç süreci ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası gerçekleşen göç hareketleri olmak üzere dört ayrı başlıkta sınıflandırmaktadır.⁷ Messina ise Avrupa yönelik göç hareketlerini; işçi göçü (1945-1973), aile birleşmeleri (1973-2007) ve 1989 sonrası başlayan düzensiz ve zorunlu göç olmak üzere kısmen iç içe geçmiş üç süreç halinde analiz etmektedir.⁸ Bu çalışmada Avrupa'nın göç deneyimi Zimmermann'ın sınıflandırmasına benzer doğrultuda ele alınmaktadır. Fakat 1989 sonrası dönem, Messina'nın sınıflandırmasında olduğu gibi, düzensiz göç dönemi başlığı altında ele alınmaktadır. Kısacası bu çalışmada Batı Avrupa'nın göç deneyimi; dekolonizasyon sonrası göç dönemi, misafir işçi dönemi (1960-1973), sınırlandırılmış göç dönemi (1973-1990) ve düzensiz göç dönemi (1990, -) olmak üzere dört farklı dönemde sınıflandırılmaktadır. Bu dönemlerde ön plana çıkan ekonomi ve bağımlılık motivasyonuna dayanan göç hareketleri makro düzeyli göç kuramları çerçevesinde analiz edilmektedir.

I. Dekolonizasyon Sonrası Göç Hareketleri: Göç Sistemleri ve Dünya Sistemleri Kuramları

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından uluslararası göç hareketlerinin niteliği değişime uğramıştır. Yüzyıllar boyunca dünyanın çeşitli yerlerinde yeni koloniler kurmak amacıyla dışa doğru hareket eden Avrupalılar, dekolonizasyon sebebiyle ana vatanlarına geri dönmeye başlamıştır. Avrupalıların dışında eski sömürge ülke yurttaşları ve üçüncü ülkelerden gelenler de Savaş sonrası Avrupa'ya yönelik göç hareketlerini şekillendirmiştir. Bu göç hareketleri, uzun yıllar boyunca göç veren Avrupa'yı yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük ölçekli göç alan bir kıtaya dönüştürmüştür. Fakat bu durum, Avrupa'nın dekolonizasyon süreci öncesi göç almadığı anlamına gelmez. İkinci Dünya Savaşı sonrası

⁷ Klaus Zimmermann, *European Migration: What do we know?* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 4.

⁸ Anthony Messina, *The Logics and Politics of Post WWII Migration to Western Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 19.

Avrupa'ya yönelik göç hareketlerinin niteliği ve boyutu değişse de Avrupa yüzyıllardır göç alma deneyimi yaşayan bir kıta konumunda olmuştur. Avrupa zaten farklı kültürden insanların toprak genişletmesi ve kaynaşması sonucu oluşmuş bir kıtadır.⁹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, Hollanda ve Portekiz gibi Avrupa ülkeleri, sömürge ülkelerinden çekilmeye başlamıştır. Dekolonizasyon süreci olarak adlandırılan bu dönemde sömürge ülkelere yerleşmiş olan çok sayıda Avrupalı ana vatanlarına geri dönmeye başlamıştır. Bu geri dönüş göçü, Avrupa ülkelerinin sömürge ülkelerinden dönen vatandaşlarına verdiği birtakım haklar ile kolaylaşmıştır. Bu geri dönüş göçünün asıl sebebi ekonomik temelli olsa da bazı Avrupalılar ve sömürge ülkesi yurttaşları, siyasi sebepler ve bağımsızlık çatışmaları nedeniyle buldukları yerden Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır.¹⁰

Sömürge ülkelerinden gelen göçmenlerin çoğu, hukuken vatandaş olarak kabul edilmiştir. Tahminlere göre 1940 ve 1975 yılları arasında kolonilerden dönen Avrupa kökenli insan sayısı yaklaşık 7 milyon civarındadır. Bu geri dönüş göç akımı, Kuzey Afrika'dan Fransa ve İtalya'ya, Hindistan, Karayipler, Malezya ve Kenya'dan İngiltere'ye, sayıları az da olsa Kongo'dan Belçika'ya ve Endonezya ve Surinam'dan Hollanda'ya doğru gerçekleşmiştir.¹¹

1972'de sadece 20 bin Asya kökenli Ugandalı, İdi Ama Dada Başkanlığındaki siyasi zulüm nedeniyle Birleşik Krallık'a göç etmek zorunda kalmıştır. 1962'deki Cezayir savaşından sonra ise Fransa hükümeti, çok sayıda beyaz etnik kökenli Cezayirli ve Kuzey Afrikalı göçmeni kabul etmiştir.¹² Portekiz hükümeti de 1970'li yıllarda sömürge ülkelerindeki bağımsızlık çatışmalarından kaçan çok sayıda vatandaşını kabul etmiştir. Geri dönen Avrupalı göçmenler, kendilerini gittikleri ülkenin sosyal dokusuna çabuk bir şekilde adapte edebilmiştir. Fakat ekonomik ve sosyal açıdan yoksun olan ve sıklıkla ayrımcılığa uğrayan Avrupa kökenli olmayan göçmenler için uyum sağlama pek de kolay olmamıştır.¹³

⁹ Carl U. Schierup, Peo Hansen ve Stephen Castles, *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: A European Dilemma*, (Oxford: Oxford University Press, 2006), 24.

¹⁰ Christian Dustmann ve Tommaso Frattini, "Immigration: The European Experience," içinde *Immigration, Poverty, and Socioeconomic Inequality*, ed. David Card ve Steven Raphael, (New York: Russell Sage Foundation, 2013), 425.

¹¹ Christof V. Mol ve Helga de Valk, "Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective," içinde *Integration Processes and Policies in Europe*, ed. Blanca G. Mascareñas ve Rinus Penninx. (New York: Springer Open, 2016), 34.

¹² Dustmann ve Frattini, "Immigration," 425.

¹³ Mol ve Valk, "Migration," 34.

Göç sistemleri kuramı, bu kolonyal göç hareketlerinin temel karakteristik özelliklerine önemli açıklamalar getirmektedir.¹⁴ Mabogunje (1970) tarafından geliştirilen bu göç kuramı kapsamında, göç kararlarının verilmesinde hedef ve kaynak ülkeler arasındaki sömürgeciliğe dayanan dinamik bağlantıların önemli bir unsur olduğu öne sürülmektedir. Bir başka deyişle, göçün çoğunlukla tarihsel, kültürel ve ekonomik bağlantıları olan ülkeler arasında gerçekleştiğini varsaymaktadır. Göçün gerçekleşmesinde hedef ve kaynak ülke arasındaki mesafe temel belirleyici unsur değildir. Bu kurama göre, göç hareketleri makro ve mikro yapıların etkileşimi sonucu gerçekleşmektedir. Makro yapılar; uluslararası ilişkiler, uluslararası piyasaları şekillendiren ekonomi-politiği ve göç hareketlerinin kontrolüne yönelik girişimler gibi önemli kuramsal yapıları içermektedir. Mikro yapılar ise bireyin göç edeceği ülkenin kültürüne ve diline yakınlığı, sahip olduğu ağlar, iletişim ve ulaşım kanalları gibi küçük ölçekli sosyal ve kültürel ilişkileri içermektedir.¹⁵

Göç sistemleri kuramı, bağlamsal geri bildirim mekanizmalarını teorileştirmek için bilinen en eski girişimdir. Özellikle Mabogunje, göç sistemlerinin şekillendirilmesinde bilgi akışı ve yeni fikirler şeklinde geri bildirim mekanizmalarının rolünün önemini vurgulamıştır. Örneğin, göçmenlerin kabulü ve varış noktasında kaydedilen ilerlemeler hakkındaki bilgiler menşe yerine gönderilmektedir. Bu gönderilen bilgilerin olumlu olması daha sonra daha fazla göçü teşvik etmektedir.¹⁶ Mabogunje, analizini Afrika'daki kırsal kentsel göç üzerine yoğunlaştırırsa da bu analiz uluslararası göç üzerine genişletilmiştir.¹⁷

Göç sistemleri kuramına göre, göç hareketliliği hem kaynak hem de hedef ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kurumsal koşullarını değiştirmektedir. Ayrıca göç, özgün bir gelişim alanı ortaya koymaktadır. Dünya sistemleri kuramı gibi bu kuram da göçün şekillenmesinde kolektif eylem, politik ekonomi ve kurumsal unsurların önemini vurgulamakta ve uluslararası

¹⁴ Stephen Castles, Hein de Haas ve Mark J. Miller, *Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 5. Baskı (New York: Guilford Press, 2014), 123.

¹⁵ Celal İnce, “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme,” *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11, Sayı 18 (2019): 2600.

¹⁶ Akin L. Mabogunje, “Systems Approach to a Theory of Rural–Urban Migration,” *Geographical Analysis* (1970): 1-18, Erişim Tarihi: Şubat 24, 2020, doi: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1970.tb00140.x>

¹⁷ Hein de Haas, “The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry,” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, No 10 (2010): 1593, Erişim Tarihi: Şubat 25, 2020, doi: 10.1080/1369183X.2010.489361.

göçün özellikle eski sömürgeci ülke ve onların sömürgeleri arasında gerçekleştiğini savunmaktadır.¹⁸

Vezzoli ve Flahaux, sömürge bağlarının yıllar boyunca göç çalışmalarında önemli bir yer edindiğini öne sürmektedir. Onlara göre, sömürge bağları, eski sömürgeci devleti eski sömürgelerdeki insanlar için tercih edilen bir alan yapmaktadır. Boswell de göç hareketlerinin, nispeten yakın ticari, tarihi, kültürel ve dilsel bağlantıları olan ülkeler arasında gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğunu savunmaktadır.¹⁹ Fassmann ve Munz (1992) ise göçün ortak bir dil de dâhil olmak üzere tarihe dayanan kültürel ve politik yakınlıklardan etkilendiğini öne sürmektedir.²⁰

Eski sömürge bağlarının göç kararında önemli bir rol oynayabileceği hipotezi ampirik olarak akademik çalışmalarda test edilmektedir. Bu çalışmalarda, genel olarak sömürge bağlarının göç hareketleri üzerinde pozitif ve itici bir etkisi bulunduğu gözükmektedir.²¹ Örneğin, Constant ve Tien'in, yetenekli ve eğitilmiş Afrikalıların Avrupa'ya yönelik göç kararları üzerindeki sömürge bağlarının etkisini ampirik olarak incelediği çalışmada (2009), Afrika'daki sömürge kalıntılarının büyüklüğünün, göç akışlarının önemli bir belirleyicisi olduğu belirtilmektedir. Özellikle yerleşik göçmen ağlarının, hedef ülkedeki iş fırsatlarının ve yüksek yaşam standartlarının, eğitilmiş ve yetenekli Afrikalıların sömürge geçmişine sahip Avrupa ülkelerine göç etmesini tetikleyen önemli unsurlar olduğu vurgulanmaktadır.²² Hooghe ve diğerleri tarafından 1980-2004 yılları arasında Avrupa ülkelerine yönelik göç akışını analiz edilen çalışmada (2008) ise sömürge geçmişinin göç akışı üzerinde olumlu ve uzun vadeli istikrarlı bir etkisinin var olduğu gösterilmektedir. Çalışmada zamanla İspanya, Portekiz, İtalya ve Fransa'nın eski sömürge göçmenleri için daha cazip hale geldiği, İngiltere, Hollanda ve Belçika'nın ise daha az cazip hale geldiği belirtilmektedir. Yazarlar, bu farklılıkların; dil etkileri, göçe karşı uygulanan kısıtlayıcı devlet politikaları veya özel ulaşım bağlantıları ile

¹⁸ İnce, "Göç Kuramları," 2598.

¹⁹ Boswell, "Causes of Migratory," 8.

²⁰ Heinz Fassmann ve Rainer Munz, "Patterns and Trends of International Migration in Western Europe." *Population and Development Review* 18, No 3 (1992): 457-480, Erişim Tarihi: Şubat 26, 2020, doi: 10.2307/1973654.

²¹ Simona Vezzoli ve Marie-Laurence Flahaux (2017) "How Do Post-Colonial Ties and Migration Regimes Shape Travel Visa Requirements? The Case of Caribbean Nationals," *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43, No 7, (2017):1143, Erişim Tarihi: Şubat 27, 2020, doi: 10.1080/1369183X.2016.1228446.

²² Amelie F. Constant ve Bienvenue N. Tien, "Brainy Africans to Fortress Europe: For Money or Colonial Vestiges?," *IZA DP No. 4615*, No 4615 (2009):1-46, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <http://ftp.iza.org/dp4615.pdf>.

açıklanabileceğini öne sürmektedir. Çalışmada sömürge geçmişinin göç üzerindeki etkisinin zamanla azaldığına dair net bir gösterge bulunmamaktadır.²³

Marksist politikaya dayanan dünya sistemleri kuramının temel savları da İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan kolonyal göç hareketliliğinin tetikleyici unsurlarına açıklık getirebilmektedir. Bu kuram Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve Andre Gunder Frank gibi düşünürler tarafından öne sürülmüş ve geliştirilmiştir.²⁴ Wallerstein, dünya sistemini; ‘sınırları, yapıları, üye grupları, meşruiyet kuralları ve tutarlılığı olan bir sosyal yapı’ olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, dünya sistemini, içinde geniş bir işbölümü bulunan bir sistem olarak görmektedir. Ona göre, bu dünya sisteminin içerisinde sistemi gerginlikle bir arada tutan ve sistemi kendi lehine yeniden şekillendirmek için bozmaya çalışan güçler vardır.²⁵

Wallerstein, kapitalizmin ekonomik kayıplarının siyasi kuruluşlar tarafından absorbe edildiğini ve ekonomik kazancın ise özel ellere dağıtıldığını savunuyor. Wallerstein, esasen kapitalist düzenin, herhangi bir siyasi varlığın tamamen kontrol edebileceğinden daha büyük bir alanda faaliyet gösterdiğini ve bunun kapitalistlere manevra özgürlüğü verdiğini öne sürmektedir. Ayrıca dünya ekonomilerinin çekirdek devletlere ve çevre alanlara bölündüğünü savunmaktadır. Ona göre, çevre alanları, sömürgecilikten kurtulmuş fakat yeni sömürge düzenine girmiş siyasi ve ekonomik açıdan zayıf devletleri içermektedir.²⁶

Dünya sistemleri kuramına göre, gelişmiş merkez ve az gelişmiş çevre ülkeler arasında ekonomik temellere dayalı karşılıklı bağımlılık söz konusudur. Bu bağımlılık sistemi içerisinde kapitalist ülkeler ham madde, üretilen malların pazarlanması ve ucuz işgücü için çevre ülkelere gereksinim duyarken çevre ülkeler de ekonomik refah düzeylerini yükseltmek için kapitalist ülkelere gereksinim duymaktadır. Fakat kapitalist sistem içerisinde çevre ülkelerin toprakları, hammaddesi ve işgücü dünya pazarlarının kontrolü altına girmesinden ötürü asimetrik bağımlılık ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki modeli, çevre ülkelerin ekonomik kalkınmasını kısıtlamaktadır. Örneğin, Afrika kaynaklarına aşırı bağımlılığı olan Fransa,

²³ March Hooghe et al., “Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980-2004,” *International Migration Review* 42, No 2 (2008):476-502.

²⁴ Elçin E. Özcan , “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme,” *İş ve Hayat* 2, Sayı 4 (2016): 2000.

²⁵ Immanuel Wallerstein, *The Modern World System I: Capitalist Agriculture And the Origins of the European World Economy In the Sixteenth Century*, (New York, Academic Press, 1974), 347-49.

²⁶ Wallerstein, “The Modern World System?”, 347-349.

Afrika'daki eski sömürgeleri ile siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlarını sürdürmeye devam etmekte ve onların ekonomik kalkınmasına yönelik hareket alanını kısıtlamaktadır. Yani her ne kadar eski koloni ülkeleri resmi olarak bağımsızlığını kazansa da tamamen Fransız etki alanından çıkamamıştır. Örneğin, Sylla'ya göre, General de Gaulle hükümeti tarafından 1945 yılında resmen oluşturulan Afrika Fransız Sömürgeleri (CFA) Frangı, bugün Afrika'nın birçok ülkesinde kullanılan bir sömürge kalıntısıdır. Bu para birimi, Fransa ve yönetimi altındaki sömürgeleri arasında ekonomik entegrasyonu teşvik etme ve böylece onların kaynaklarını, ekonomik yapılarını ve siyasi sistemlerini kontrol etme ihtiyacı sebebiyle oluşturulmuştur.²⁷

Tarihsel bir yapısal yaklaşım benimseyen dünya sistemleri kuramı, kapitalizmin tarihsel bir sosyal sistem olduğu iddiasına dayanmakta²⁸ ve çevre ülkelerin yoksulluklarını tarihsel güç, bağımlılık ve borç ilişkileri üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca, sömürgecilik ve çok uluslu şirketlerin kapitalist genişlemesi sonucu dünyanın çevre bölgelerinde gerçekleşen ekonomik bozulmaların ve yer değiştirmelerin rolünü vurgulamaktadır. Bu nedenle diğer kuramların ihmal ettiği yapısal faktörleri hesaba katmaktadır.²⁹

Dünya sistemleri kuramı, esasen uluslararası göçü sömürgeciliğin bir kalıntısı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca dünya kapitalist sistemini işgücü göçünü tetikleyen temel faktör olarak görmekte ve göçü, kapitalist sistemin sürekliliğine katkıda bulunan merkezi bir özellik olarak değerlendirmektedir.³⁰ Kurama göre, özellikle 16. yüzyılda başlayıp günümüze dek devam eden dünya pazarının gelişim aşamaları, uluslararası göç hareketlerinin gelişimi açısından önemlidir. Kapitalist aktörlerin diğer toplumlara müdahale etmesi veya kontrolü altına alması insan hareketliliğine zemin hazırlamaktadır.³¹ Ayrıca merkez ve çevre arasındaki ekonomik

²⁷ Ndongo Samba Sylla, "The CFA Franc: French Monetary Imperialism in Africa", Review of the African Political Economy (ROAPE) blog, (2017): 1-3, Erişim Tarihi: Mart 1, 2020, <http://eprints.lse.ac.uk/83792/1/africaatlse-2017-07-12-the-cfa-franc-french-monetary-imperialism-in.pdf>.

²⁸ Roel, P. W. Jennissen, Macro-economic Determinants of International Migration in Europe, (Amsterdam: Rozenberg Publishers, 2004), 52.

²⁹ Jessica H. Zanker, "Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature," Working Paper MGSOG/2008/WP002 (2008): 7-8, Erişim Tarihi: Ağustos 20, 2019, <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/28197/>.

³⁰ Karen, O'Reilly, "Migration Theories: A Critical Overview," içinde Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies, ed. Anna Triandafyllidou, (Oxford: Routledge, 2015), 28-32.

³¹ İnce, "Göç Kuramları," 2598.

eşitsizlik de merkez ülkelere doğru insan hareketliliğini arttırmaktadır. Özellikle küresel şehirlerdeki yüksek işgücü talebi, göç eylemini tetikleyen çekici bir unsur olarak hareket etmektedir.³² Buna ilaveten göçün oluşumunda kültürel öğelerin rolü önemlidir. Uluslararası göç, özellikle eski kültürel bağlardan dolayı eski sömürgeci ülkeler ve onların sömürgeleri arasında muhtemeldir.³³

Dekolonizasyon sonrasındaki göç hareketlerinin gerçekleşmesinde Avrupa ülkelerinin niteliksiz işgücü gereksiniminin ve ayrıca kaynak ve hedef ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının da rolü olması sebebiyle bu göç hareketlerini neoklasik göç kuramı çerçevesinde de ele almak mümkündür. Çalışma’da misafir işçi göçü hareketleri neoklasik göç kuramı çerçevesinde incelenmesinden dolayı, bu kuramın temel savlarına gelecek bölümde yer verilmektedir.

II. Misafir İşçi Göçü: Neoklasik Göç Kuramı

Avrupa’ya yönelik misafir işçi göçü akımları, 1960’ların başında başlayıp 1973 petrol krizine kadar devam etmiştir. Özellikle Almanya’nın üçüncü ülkelerden misafir işçi getirmesinde Soğuk Savaş’ın etkisi olduğu öne sürülebilir. Çünkü Soğuk Savaş, özellikle Doğu-Batı işgücü hareketliliğini önemli ölçüde kısıtlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden Berlin Duvarı’nın inşasına kadarki geçen sürede yaklaşık 2.6 milyon Alman, Doğu Almanya’dan Batı Almanya’ya göç etmiştir. Fakat 1961’de Berlin Duvarı inşa edildikten sonra Doğu Almanya’dan Batı Almanya’ya göç akımı sekteye uğramıştır. Wirtschtfuwunder (ekonomik mucize) diye adlandırılan 1950’lerdeki ekonomik gelişme, Alman şirketlerin özellikle zor ve ağır işlerde çalıştırılacak işçi gereksinimini arttırmıştır. İnşaat, kömür madenciliği ve çelik endüstrisi gibi emek yoğun sektörlerde emek arzının düşük olması, Batı Almanya’da yabancı işçilerin işe alım politikasının uygulamaya konulmasına zemin hazırlamıştır.³⁴ Bu süreçte Batı Avrupa’daki diğer gelişmiş sanayi ülkelerinde de yabancı işçilerin istihdam edilmesi ile ilgili önemli siyasi kararlar alınmıştır. Bu bağlamda Almanya, Fransa, Avusturya, Hollanda, İsviçre ve Danimarka gibi Batı Avrupa ülkelerinin hükümetleri, üçüncü ülke hükümetleri ile ikili anlaşmalar imzalayarak misafir işçi göçü programlarını başlatmıştır. Bu Avrupa ülkelerinin misafir işçi göçü programlarını başlatmasındaki temel hedefi,

³² Zanker, “Why do People Migrate?,” 7-8.

³³ Hooghe et al., “Migration,” 481.

³⁴ Lutz C. Kaiser ve Regine Paul, “Differential Inclusion in Germany’s Conservative Welfare States: Policy Legacies and Structural Constraints,” içinde Migration and Welfare in the New Europe: Social Protection and the Challenges of Integration, ed. Emma Carmel, Alfio Cerami ve Theodoros Papadopoulos, (Bristol: The Policy Press, 2011), 122.

ekonomik kalkınmalarını sürdürmek ve hızlandırmaktı. Misafir işçi göçü programları kapsamında Avrupa ülkelerine misafir işçi gönderen ana ülkeler Türkiye, Yunanistan, Portekiz, Yugoslavya, Fas ve Tunus olmuştur.³⁵

Misafir işçi göçü akımları, Avrupa ülkelerinde etnik açıdan farklı yeni nüfusların oluşmasına yol açmıştır. Bu süreçte Batı Avrupa'ya gelen göçmenler, ekonominin canlanması ve kalkınmanın hızlanması açısından önemli bir aktör olarak görülüyordu. Nitekim bu göç akımları, Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin istikrarlı bir şekilde büyümesine katkı sağlamıştır. 1945-1973 yılları arasında altın çağını yaşayan Avrupa'da sanayi üretimi, 1953 ve 1958 yılları arasında %30 artmıştır.³⁶ Ayrıca işsizlik oranları oldukça düşük ve dışarıdan ucuz işgücü gereksinimi yüksekti. 1965-73 yılları arasında işsizlik ortalama oranı Batı Almanya'da %1'in altında, Fransa'da %2.3 ve İtalya'da ise %5.8 seviyelerindeydi.³⁷

Misafir işçi göçü programları kapsamında, 1970'li yıllara kadar işçiler ve onların aileleriyle birlikte toplam 30 milyon kişinin Avrupa'ya göç ettiği tahmin edilmektedir.³⁸ 1950 ile 1970 yılları arasında İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz'den ayrılan kişi sayısı yaklaşık 10 milyondur. 1950'de en çok göçmen nüfusuna sahip Batı Avrupalı ülkeler, Fransa, İngiltere, Almanya ve Belçika'dı. 1970'lerin başında göçmen sayısının bu ülkelerde önemli ölçüde arttığı görülmüştür. Birleşik Krallık'taki yedi beden işçisinden biri ve Belçika, Fransa ve İsviçre'deki dört sanayi işçisinden biri 1970'lerin ortalarında yabancı kökenliydi.³⁹ Tablo 1'de görüldüğü gibi 1975 yılına gelindiğinde azınlık sayısı Batı Avrupa ülkelerinde önemli ölçüde artmıştır.

Ülke	1950	1960	1970	1975	1975'deki toplam nüfusa yüzdesi
Belçika	354	444	716	835	8.5
Fransa	2128	2663	3339	4196	7.9
Batı Almanya	548	686	2977	4090	6.6
Hollanda	77	101	236	370	2.6
İsviçre	279	585	983	1012	16
İsveç	124	191	411	410	5
Birleşik Krallık	1573	2205	3968	4153	7.8

Kaynak: Castles, Haas ve Miller, *Age of Migration*, 118.

³⁵ Mol ve Valk, "Migration," 32-33.

³⁶ Mol ve Valk, "Migration," 32-33.

³⁷ Amartya Sen, "Inequality, Unemployment and Contemporary Europe," *International Labour Review* 136, No 2 (1997): 159.

³⁸ Özerim, "Göç," 22.

³⁹ Mol ve Valk, "Migration," 32.

1957-73 yılları arasında uluslararası göç, hem kaynak hem de hedef ülkelerin kalkınması için olumlu bir eylem olarak görülmüştür. Bu dönemde Akdeniz Bölgesi demografik baskı, düşük verimlilik, düşük gelir ve yüksek işsizlik ile karakterize edilmekteydi. Göç hareketliliği, bu bölgedeki işgücü piyasaları üzerindeki baskıları hafifletmeye yardımcı olmuştur. Göçmenlerin gittikleri yerde elde ettikleri gelirden kendi ülke ekonomisinin de faydalanacağı öngörülmüyordu. Örneğin, Türk göçmenlerin kazandıkları dövizin bir kısmını ana vatanlarına göndermeleri Türk ekonomisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. 1974'te Almanya'ya işgücü göçünün sona ermesi Türk ekonomisine olumsuz yansımaları olmuştur.⁴⁰ Bu dönemde kaynak ülkelerin göçü destekleme nedenlerinden biri de işsiz vatandaşlarına Batı Avrupa ülkelerinde istihdam sağlamaktı. 1973 petrol krizine kadar eski sömürge ülkelerinden ve üçüncü ülkelerden gelen göçmenler büyük ölçüde memnuniyetle karşılanmış ve göçler teşvik edilmiştir. Fakat bu durum, 1973 petrol krizi dolayısıyla başlayan ekonomik durgunluk döneminde değişmeye başlamıştır.

Çoğu çalışmada Avrupa'ya yönelik göç hareketleri genellikle neoklasik göç kuramı bağlamında ele alınmaktadır.⁴¹ Başlangıçta iç göç sürecini açıklamak için geliştirilen bu kuram, göç hareketlerini kalkınma sürecinin içsel bir parçası olarak görmekte ve ayrıca işgücü göçünün kalkınma üzerindeki etkisini incelemektedir. Uluslararası göçün en bilinen ve eski kuramlarından biri olan neoklasik göç kuramı, göç konusunu hem mikro hem makro düzeyde ele alıp analiz etmektedir.

Mikro düzeyli neoklasik kurama göre, göçmenler gelirlerini en üst düzeye çıkarma arzusunda olan ve kâr-zarar hesaplaması yapan bireysel ve akılcı aktörlerdir. Dolayısıyla göçmenlerin en üretken olabileceği ve en yüksek ücreti alabileceği yerlere gitmeleri beklenmektedir.⁴² Rasyonel hareket eden göçmenler, yapacakları kâr-zarar analizi sonucunda yeteri kadar gelir ve fayda elde edeceklerine kanısına varırlarsa göç etmeye karar verecektir. Bu kurama göre, uluslararası göç istihdam oranlarındaki uluslararası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Ülkelerin istihdam oranlarında farklılık bulunmazsa uluslararası göç oluşmaz.⁴³

⁴⁰ Mol ve Valk, "Migration," 33.

⁴¹ Emilia Titan, Simona Ghita ve Mihaela Covrig, "Migration Phenomenon: A Globalization Effect or a Consequence of Poverty?," *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 62, No 24 (2012): 367.

⁴² Castles, Haas ve Miller, *Age of Migration*, 29.

⁴³ Douglas S. Massey et al., "Theories of International Migration: A Review and Appraisal," *Population and Development Review* 19, No 3 (1993): 434, Erişim Tarihi: Haziran 12, 2019, doi: 10.2307/2938462.

Makro düzeyli neoklasik kuram ise işçi göçünün emek arz ve talebinde ortaya çıkan coğrafi farklılıktan ve ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklandığını savunmaktadır. Ücret farklılıkları, işçilerin düşük ücretli ve emek-yoğun alanlardan yüksek ücretli, sermaye-yoğun ve emek talebi olan bölgelere geçmelerini teşvik etmektedir.⁴⁴ Bu geçiş, sermaye bakımından fakir ülkelerde emek arzını azaltmakta ve ücretleri arttırmaktadır. Sermaye yoğun ülkelerde ise emek arzını arttırmakta ve ücretleri azaltmaktadır.⁴⁵ Bu kurama göre, ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması emeğin hareketine son verecek ve bu farklılıkların yokluğunda işgücü göçü gerçekleşmeyecektir. İşgücü piyasaları, uluslararası işgücü akışlarını teşvik eden temel mekanizmalardır. Diğer tür piyasaların işgücü akışı üzerinde önemli etkileri yoktur. Hükümetler, göç akışlarının kontrolünü sağlayabilmek için kaynak ve hedef ülkelerdeki işgücü piyasalarını düzenlemeli veya etkilemelidir.⁴⁶

Misafir işçilerin bireysel çıkarlarını ön planda tutması ve misafir işçi göçünün, Avrupa ülkelerinin niteliksiz işgücü talebini karşılamaya dayalı olması ve bu göç hareketlerinin gerçekleşmesinde kaynak ve hedef ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının da rolü olması sebebiyle bu göç hareketlerini neoklasik göç kuramı çerçevesinde ele almak mümkündür. Özellikle, 1945 ve 1973 yılları arasında Batı Avrupalı devletlerin temel hedefi, sermaye birikimini kendi sınırları içerisinde arttırarak İkinci Dünya Savaşı sonrası çöken ekonomilerini canlandırmaktı. Bu Savaş salt Avrupa ülkelerinin ekonomisini bozguna uğratmamış aynı zamanda bu ülkelerde emek arzının azalmasına da neden olmuştur. Bu durumun Avrupa işgücü piyasalarında niteliksiz ve ucuz emek talebi gereksinimini arttırması, Avrupa'ya yönelik misafir işçi göçünün gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

Constant ve Massey (2002), misafir işçilerin Almanya'ya göç stratejileri üzerine yaptıkları çalışmada işçi göçünün yeni ekonomisi için ampirik kanıtlar ortaya koymuştur. Çalışmada, uluslararası göç için neoklasik göç kuramı ve göçün yeni ekonomisi kuramının temel motivasyonları karşılaştırılmış ve her göçmen için kurumsal profiller oluşturulmuştur. Yazarlar, Alman Sosyo-Ekonomik Paneli verilerini kullanarak, örneklerinin yaklaşık dörtte üçünün neoklasik göç kuramı profiline uyduğu tespitini yapmıştır.⁴⁷ Yani Almanya'ya gelen misafir göçmenlerin kalıcı olarak ve yaşam boyu kazanç potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak amacıyla

⁴⁴ Massey et al., "Theories," 434.

⁴⁵ Massey et al., "Theories," 433-434.

⁴⁶ Massey et al., "Theories," 433-434.

⁴⁷ Douglas S. Massey ve Amelie Constant, "Return migration by German guest workers; Neoclassical versus new economic theories," *International Migration* 40, No 4 (2002):5-38., Erişim Tarihi: Mart 3, 2020, doi: 10.1111/1468- 2435.0020.

Almanya'ya göç ettiğini tespit etmiştir. Nitekim bu tespitin diğer Avrupa ülkelerine giden misafir işçiler içinde geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Misafir işçi göçü programlarındaki önemli bir husus, 1960'lı yıllarda işe alınan misafir işçilerin geçici olarak kabul edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla Avrupalı devletler, misafir işçilere Avrupa toplumunun gelecekteki üyeleri olarak bakmamıştır.⁴⁸ Yani ekonomide misafir işçi statüsünde çalışanlara ihtiyaç azaldığında, bu işçilerin kendi ülkelerine dönmeleri bekleniyordu. Fakat geçici statüleri ile ilgili herhangi bir sözleşme veya yasal düzenleme bulunmadığı halde, birçok misafir işçi gittikleri ülkeye kalıcı olarak yerleşmeyi başarmıştır.⁴⁹ Dahası birçoğu, ailelerini de Avrupa'ya getirmeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinin hükümetleri, 1973 petrol krizi sonrası aile göçünü kısıtlamaya çalışsa da bu girişimde başarılı olamamıştır. Özellikle aile birleşiminin 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'nın 19. maddesinde temel bir hak olarak vurgulanması, aile göçünün kısıtlanmasını engelleyen önemli bir unsur olarak gösterilebilir.⁵⁰

III. Sınırlandırılmış Göç Döneminde Devam Eden İşçi Göçü: İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Sınırlandırılmış göç döneminin başlamasını tetikleyen en temel unsur, 1973 petrol krizi sonucu Avrupa'da başlayan ekonomik durgunluktur. 1973 petrol krizi, enerjiye bağımlı olan Avrupa sanayisinde üretimin yavaşlamasına, üretim maliyetlerinin ve işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler Avrupa ekonomisinin daralmasına ve durgunluğa girmesine zemin hazırlamıştır.⁵¹ 1983 yılında işsizlik oranları 1930'lu yıllarda bile görülmemiş seviyelere yükselmiştir. Örneğin İngiltere, İtalya ve Fransa gibi sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde bile işsizlik oranları %10 seviyelerine yükselmiştir.⁵² Özellikle krizden ciddi derecede etkilenen Avrupa devletleri, hem enflasyon riskine karşı önleyici politikalar almaya çalışmış hem de sosyal tabanlı refah artırıcı uygulamaları azaltma eğiliminde bulunmuştur. Avrupa'nın büyük şirketleri ise 1980'lerin başında neoliberal iktisat politikalarının devreye girmesi sonucu yatırımlarını

⁴⁸ Schierup, Hansen ve Castles, *Citizenship*, 37.

⁴⁹ Dustmann ve Frattini, "Immigration," 425.

⁵⁰ Mol ve Valk, "Migration," 35.

⁵¹ Salih Öztürk ve Selin Saygın, "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu," *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 6, Sayı 12 (2017): 1-2.

⁵² Rober F. Elliott, *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1997): 471.

işgücünün ucuz olduğu ülkelere kaydırmaya başlamış ve böylece küresel yatırım modelleri dönüşüme uğramıştır.⁵³

Ekonomik durgunluk sürecinde yabancı göçmenler genellikle en savunmasız işçi kategorisidir. Bu durum, uluslararası göç akışlarının hacminde ve yönünde önemli değişikliklere neden olabilmektedir.⁵⁴ 1970’li yılların başından 1980’lerin ortalarına kadar devam eden ekonomik durgunluk, az gelişmiş ülkelere gelişmiş Avrupa ülkelerine gerçekleşen işgücü akışını yavaşlatmıştır. Birçok Avrupa devleti, özellikle artan işsizlik oranları sebebiyle yabancı işçi alımını kısıtlamaya ve durdurmaya başlamıştır. 1970’de İsviçre ve 1972’de İsveç üçüncü ülkelere yabancı işçi almayı durdurma kararı alan ilk ülkeler olmuştur. Bu ülkeleri, 1973’te Almanya ve 1974’te Fransa, Belçika, Avusturya ve 1979’da Hollanda takip etmiştir.⁵⁵ Ekonomik durgunluğa giren Avrupa ülkelerinin bu dönemdeki temel politikalarından biri, yeni göç hareketlerini kontrol etmek ve azaltmak üzerine kuruluydu. 1970’li yıllardaki ekonomik durgunluğa bağlı olarak göçmenler ilk kez sorun olarak algılanmış ve göç olgusu ulusal siyasi ve kamusal tartışmalarda önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır. Ayrıca artan işsizlik oranları, yerleşik göçmen gruplarına karşı düşmanlığı ve ırkçılığı körüklemiştir.⁵⁶

Ekonomik durgunluğun devam ettiği 1980’li yıllarda Avrupa devletleri, göçü önlemek amacıyla sınır kontrollerini arttırmış, iltica başvuru yapımını caydıracak yeni önlemler almış ve üçüncü ülkelere girişleri kontrol altına alabilmek için ikili anlaşmalar imzalamıştır.⁵⁷ Göç alan Avrupalı ülkeler, genel itibarıyla ekonomik durgunluk sürecinde göçmenlere karşı benzer tutumlar sergilemiştir. Bu ülkelerin hükümetleri, işgücü kıtlığı sebebiyle İkinci Dünya Savaşı sonrası getirilen işçilerin ekonomik durgunluk döneminde anavatanlarına geri dönmeleri için teşviklerde bulunmuştur. Avrupalı devletlerin bu tutumlarını, göçmenleri işgücü piyasasındaki dalgalanmaları düzeltmeye yarayan bir araç olarak gösteren sözde tampon kuramı (buffer theory) kapsamında yorumlamak mümkündür. Bu kurama göre, geçici göçmenlerin kalıcı yerleşimci statüsü alması beklenilmemelidir. Ayrıca ekonomik durgunluk sürecinde yabancı işçilerin geri dönüş

⁵³ Özerim, “Göç,” 23.

⁵⁴ International Labour Organisation, “The Financial and Economic Crisis: A Decent Work Response,” International Institute for Labour Studies (2009), Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2019, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_107583.pdf, 105.

⁵⁵ Messina, The Logics and Politics, 14.

⁵⁶ Mol ve Valk, “Migration,” 35-36.

⁵⁷ Özerim, “Göç,” 25.

göçlerinde belirgin bir artışın ve içeri akışında ise bir düşüşün gerçekleşmesi olağandır.⁵⁸ Tampon kuramında savunulduğu gibi, 1970 ve 1990 yılları arasındaki ekonomik durgunluktan ötürü Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmenlerin bazıları anavatanlarına geri dönmüştür. Fakat bu dönemde anavatanlarına geri dönen göçmenlerin sayısı beklenilenin altında kalmıştır.⁵⁹ Bu durumda özellikle işverenlerin etkili olduğu söylenebilir. İşverenler, işe alım ve yeniden eğitim maliyetlerinden kaçınmasından dolayı istihdam ettikleri yabancı işçilerin ülkelere geri dönmelerine sıcak bakmamıştır. Diğer yandan göçmenler de işlerini ve istikrarlı gelirlerini bırakmak istemediklerinden dolayı çalıştıkları ülkede kalmayı tercih etmiştir.⁶⁰

Sınırlandırılmış göç döneminde özellikle aile birleşimi sonucu Batı Avrupa ülkelerine yönelik yoğun bir göç hareketliliği yaşanmıştır. Ayrıca, Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkesi vatandaşları Sovyet baskısı sebebiyle Batı Avrupa ülkelerine doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ayrıca ikincil sektörlerde istihdam edilmek amacıyla işgücü göçü kısıtlı da olsa devam etmiştir.⁶¹ Bu göç akışlarının boyutu ülkeden ülkeye değişiklik göstermiştir. Özellikle İtalya, Yunanistan ve İspanya gibi gelişmiş kaynak ülkelerden gelen göç akışları yavaşlamıştır. Sınırlandırılmış göç döneminde Batı Avrupa ülkelerine yönelik göç hareketleri her ne kadar düşüş gösterse de gelen göçmen sayısı nispeten yüksek olmuştur.⁶²

Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerindeki göçmen nüfus bileşiminin 1973 sonrası dönemde değiştiği görülmüştür. 1945 ve 1973 yılları arasında AB üye ülkelerinde Avrupa kökenli göçmenlerin sayısı yüksek iken 1973 sonrasında Avrupa kökenli olmayan göçmenlerin sayısı artmaya başlamıştır. Örneğin, 1970 yılında İsveç'te doğum yapan yabancıların %92.4'ü Avrupa kökenli iken 1990'lı yılların sonunda bu oran %60'a düşmüştür. Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde Avrupa kökenli göçmenlerin sayısının düşüşünde ekonomik durgunluk döneminin payı göz ardı edilemez. Bu dönemde Kuzey ve Batı Avrupa'da en çok Yunan, Portekizli, İtalyan, İspanyol ve Yugoslavya kökenli yabancıların sayısında düşüş yaşanmıştır. Örneğin bu dönemde 451

⁵⁸ Janet Dobson, Alan Latham ve John Salt, "On the Move? Labour Migration in Times of Recession: What can We Learn from the Past?," Policy Network Paper (2009), Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2019, https://www.geog.ucl.ac.uk/research/research-centres/migration-research-unit/publications/mru-publications/pdfs/on_the_move.pdf, 2-4.

⁵⁹ Castles, Haas ve Miller, "Age of Migration," 118.

⁶⁰ Massey, "Return Migration", 6.

⁶¹ Castles, Haas ve Miller, "Age of Migration," 29-124.

⁶² Dabson, Alan ve Saltam, "On the Move", 2-4.

bin İspanyol vatandaşı anavatanına geri dönüş yapmıştır. 1973'te sayıları 1 milyonu bulan Yunan vatandaşlarının yarısı ise petrol krizi sonrası Yunanistan'a geri dönmüştür.⁶³

Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren göç akımları, genel itibariyle Güney Avrupa'ya doğru yönelmiştir. Bu yönelmede özellikle 1980'lerde AB'nin güney genişlemesi, Güney Avrupa ülkelerinin hızlı ekonomik büyümesi sonucu artan yaşam kalitesi ve yüksek istihdam olanakları gibi unsurlar etkili olmuştur.⁶⁴ Ayrıca Kuzey ve Batı Avrupa hükümetlerinin yeni göçmen girişine yönelik kısıtlamaları Güney Avrupa'ya doğru göç akışını arttırmıştır. Ekonomik büyümenin dışında Güney Avrupa ülkelerinde doğum oranlarının düşük olması bu ülkelerin işgücü gereksinimini arttırmıştır. Bu ülkelerdeki mevcut işler, genellikle ağır ve olumsuz çalışma koşulları ve düşük ücret ile karakterize edilen düzensiz işlerdi. Dolayısıyla bu ülkeler, özellikle Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Asya kökenli göçmenler için bir çekim etkisi yaratmıştır.⁶⁵

Yukarıda değinildiği gibi 1973 petrol krizi sonucu Avrupa hükümetlerinin göçe karşı almış olduğu kısıtlayıcı önlemlere rağmen Avrupa'ya yönelik göç hareketliliği devam etmiştir. Bu göç hareketliliğinde aile birleşimi ön plana çıksa da özellikle emek yoğun iş sektörlerindeki işgücü gereksiniminin tetiklediği göçmen akışı da önemli bir yer tutmuştur. Castle ve diğerlerine göre, düşük ücretli ve vasıfsız işgücü talebine ihtiyaç ekonomik kriz dönemlerinde bile devam etmektedir. Özellikle ikili işgücü piyasası kuramı, 1973 ekonomik krizi gibi ekonomik kriz dönemlerinde Avrupa ülkelerine doğru devam eden işçi göçü hareketlerine açıklık getirebilmektedir.⁶⁶

İkili işgücü piyasası kuramı ve diğer çağdaş işgücü piyasası bölümlenmesi ile ilgili kuramların temsilcileri, esasen Elliott Cairnes ve John Stuart Mill'in 1870'lerde ve 1900'lerde yaptığı çalışmalardan esinlenmiştir. Bu kuramlar, 1960'larda çoğunlukla neoklasik ekonomi ve beşeri sermaye kuramının işgücü piyasası açıklamalarına alternatif bir yaklaşım olmuştur. İkili işgücü piyasası kuramı, Doeringer ve Piore (1971) ve Thurow'un (1975) katkılarıyla gelişmiştir. Bu kuram, göçün gelişmiş ülkelerdeki çekici faktörlerinden kaynaklandığını öne sürmekte ve göç dinamiklerini talep yönünde açıklamaktadır. Yani bu kuram kapsamında, göç hareketlerinin gelişmiş ekonomilerdeki işgücü talebi doğrultusunda

⁶³ Mol ve Valk, "Migration," 35-37.

⁶⁴ Castles, Haas ve Miller, Age of Migration, 123-124.

⁶⁵ Mol ve Valk, "Migration," 37.

⁶⁶ Castles, Haas ve Miller, Age of Migration, 124.

oluştugu ileri sürülmektedir. Bu kurama göre, zaman içindeki ekonomik süreçler işgücü piyasasını birincil ve ikincil piyasa olarak iki bölüme ayırmaktadır.⁶⁷ Birincil piyasada emek yoğun olmayan, genellikle yerli halkın tercih ettiği, istihdamın sürekli olduğu, yüksek ücret ve güvenli çalışma koşulları sunulan işler yer alırken ikincil piyasada ise emek yoğun olan, genellikle göçmenlerin çalıştırıldığı, istihdamın sürekli olmadığı, düşük ücret ve güvensiz çalışma koşulları sunulan işler yer almaktadır.⁶⁸ Bu kurama göre, işgücü piyasasındaki ikililiğin nedeni teknoloji ve üretim organizasyonu tarafından sunulan farklı tepkiler ve modern ekonomilerdeki talep belirsizliğidir.⁶⁹

1973 petrol krizine kadar geçen sürede özellikle Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerindeki yerli işçiler, daha fazla eğitilmiş ve genel itibariyle beyaz yakalı işlerde çalışmaya eğilim göstermiştir. Yani çoğu Avrupa vatandaşı, servis hizmetleri, temizlik, inşaat ve madencilik gibi emek yoğun ve düşük ücretli iş sektörlerinde çalışmayı tercih etmemeye başlamıştır.⁷⁰ Bu durum emek yoğun işletmelerde genellikle göçmenlerin istihdam edilmesini tetiklemiştir. Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi 2017 teknik raporunda, üçüncü ülke vatandaşlarının ağırlıklı olarak ikincil piyasadaki işlerde istihdam edildiği görülmektedir. Bu raporda işgücü piyasası birincil, ikincil ve orta olmak üzere üçe ayrı bölümde sınıflandırılmakta ve 7.8 milyon üçüncü ülke vatandaşı ile 155 milyon yerli çalışanın işgücü piyasası bölümlerindeki dağılımına yer verilmektedir. Bu raporun verilerine göre, üçüncü ülke vatandaşlarının, tüm bağımlı çalışanlar arasındaki nispi payı, ikincil piyasada %8.4, orta piyasada %4.6 ve birincil piyasada ise %2.3'dür. AB-15 ülkesinde⁷¹ çalışan üçüncü ülke vatandaşlarının %22.3'ü birincil piyasadaki işlerde istihdam ederken yerli çalışanların %44.4'ü birincil piyasadaki işlerde istihdam etmektedir. Bu bağlamda üçüncü ülke vatandaşlarının esas olarak ikincil piyasa sektöründe yoğunlaştığı açıkça görülmektedir.

Ülke düzeyinde, birincil piyasada çalışan toplam üçüncü ülke vatandaşı nüfus payının en düşük olduğu ülkeler, Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkeleridir. Bu ülkelerde çalışan üçüncü ülke

⁶⁷ Eurofound, "Labour Market Segmentation: Piloting New Empirical and Policy Analyses," Publications Office of the European Union 2019:7, Erişim Tarihi: Mart 5, 2020, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19033en.pdf.

⁶⁸ Massey et al., "Theories," 440-441.

⁶⁹ Eurofound, "Labour Market," 7.

⁷⁰ Mol ve Valk, "Migration," 32-33.

⁷¹ Bu ülkeler, Avusturya, Belçika, Almanya, Danimarka, İspanya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İsveç ve Birleşik Krallık'tır.

vatandaşlarının %10'undan azı birincil sektörde istihdam edilmektedir. Ayrıca bu ülkeler, ikincil piyasada çalışan üçüncü ülke vatandaşı payının en yüksek olduğu ülkelerdir. Diğer yandan, birincil piyasada çalışan üçüncü ülke vatandaşı payının en yüksek olduğu (%40'dan daha yüksek) ve ikincil piyasada çalışan üçüncü ülke vatandaşı payının en düşük olduğu (%30'dan daha düşük) ülkeler ise İngiltere, Lüksemburg ve İrlanda'dır.⁷²

Yukarıdaki veriler ışığında, özetle birincil ve ikincil piyasalarda çalışan yerli ve yabancı çalışanların oranı arasında büyük farklılığın olduğunu söylemek mümkündür. Bu farklılık Avrupa'nın kuzeyine nazaran güneyinde daha belirgindir. İşgücü piyasası entegrasyonunda yerli ve göçmen nüfus arasındaki yakınsamanın sağlanması uzun zamandır AB'nin önceliğidir.⁷³ Üçüncü ülke vatandaşları için işgücü piyasası entegrasyon politikalarının, hem genel işgücü piyasası politikaları hem de göçmen kabul politikaları ile olası etkileşimi dikkate alınarak tasarlanması gereklidir. Bunu başarmak için üye devletlerin işgücü göçmen entegrasyonuna yönelik etkili müdahalelerde bulunmalıdır. Bu, hükümet ve kamu idarelerine yüklenen zorlu bir koordinasyon görevine işaret etmektedir.⁷⁴

IV. Düzensiz Göç Hareketleri: Küreselleşmenin Payı ve Küreselleşme Kuramı

Düzensiz göç basitçe kişilerin hedef, geçiş ve kaynak ülkelerinin düzenleyici normlarının dışında yaşadığı ülkeden başka bir ülkenin yerleşim yerine doğru hareket etmesi olarak tanımlanabilir.⁷⁵ Düvell'e göre düzensiz göç, emek ve arz talebi arasındaki asimetrliler tarafından şekillenmektedir. Esasen emek ve arz talebi arasındaki asimetrliler, ekonomi ile politika arasındaki gerilime işaret etmektedir. Politika, rasyonel nedenlerden ötürü işletmelerin ihtiyaç duydukları yabancı işçileri düzenli olarak istihdam etmesini engellemektedir. Özellikle pratik olmayan, ağır ve zaman alan işlerde çalışma eğilimi olan göçmenlerin işe alınmasını geciktiren veya engelleyen uygulamalar ve politikalar, endüstrilerin düzensiz uygulamalara

⁷² Grubanov-Boskovic ve S. Natale F., "Migration in a Segmented Labour Market," JRC Technical Reports EUR 28731 (2017): 11, Erişim Tarihi: Mart 6, 2020, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107601/grubanov%2C_natal_e_-_pubsy_finall.pdf.

⁷³ Boskoviç ve Natele, "Segmented Labour Market," 18.

⁷⁴ Boskoviç ve Natele, "Segmented Labour Market," 18.

⁷⁵ European Commission, "Irregular Migration," Erişim Tarihi: Mart 6, 2020, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/irregular-migration_en.

dönüşmesine yol açmaktadır. Bu durum düşük vasıflı işçi göçünün düzensiz kanallara doğru itilmesine zemin hazırlamaktadır.⁷⁶

Özellikle sınırlandırılmış göç döneminde yeni göç akışlarına yönelik AB üye ülke hükümetlerinin kısıtlama politikaları ve Birlik düzeyinde bir ortak göç politikası oluşturmaya yönelik girişimler düzensiz göçün büyümesini tetiklemiştir.⁷⁷ Özellikle Sovyetler Birliği'nin parçalanması sonucu insan kaçakçılığın artması, Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'da ve Kafkasya'da ortaya çıkan çatışmalar, dünya genelindeki ihtilaflar, çatışmalar ve yoksulluk Avrupa'ya yönelik düzensiz göçün daha da büyümesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca 2004 genişleme dalgası sonucu Birliğe dâhil olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki göçmen kaçakçılarının AB bünyesine girmesi de düzensiz göç sorununun boyutunu genişletmiştir.⁷⁸

Avrupa içinde göç hareketleri özellikle Demir Perdenin düşüşünün etkisiyle 1990'dan itibaren önemli değişimlere uğramış ve daha fazla çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllarda neoliberal politikaların yükselişe geçmesi ve küreselleşme süreci, Sovyet döneminde dizginlenmiş Doğu-Batı göç hareketliliğinin canlanmasına katkı sağlamış ve ayrıca küresel yapılanmaya yeni boyutlar eklemiştir.⁷⁹ Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile ilgili farklı tepkiler veren eski Sovyet Bloğu ülkelerindeki farklı ekonomik büyüme oranları, yoksul olandan zengine doğru göçü tetiklemiştir.⁸⁰ 1980'lerin sonları ve 1990'ların başındaki hızlı ekonomik büyümenin etkisiyle beklenmedik bir göç hareketliliği gerçekleşmiştir. 1990'nın ortalarında bu hareketlilik yavaşlarsa da 2000'li yıllardaki ekonomik iyileşme ile tekrar hız kazanmıştır.⁸¹

1990'lardan itibaren düzensiz göç hareketlerinin artmaya başlaması, gelen göçmenlerin entegrasyonundaki başarısızlıklar ve ayrıca suç oranlarının artması, Birlik düzeyinde göç politikalarının uyumlaştırılmasına yönelik girişimleri arttırmıştır. Schengen Antlaşması'nın 1995 yılında yürürlüğe girmesi sonucu bir yandan iç sınırlar açılırken diğer yandan dış sınırlara duvar örülmüştür. Avrupa ülkelerinin düzensiz göçe karşı

⁷⁶ Franck Duvell, "Irregular Migration Economics and Politics," CESifo DICE Report 3 (2011): 61-62, Erişim Tarihi: Mart 7, 2020, <https://www.ifo.de/DocDL/dicereport311-rr2.pdf>.

⁷⁷ Didem Ş. Çelik ve Sühal Şemsit "Kale Avrupası Yaklaşımı ve Düzensiz Göç", Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi 15, Sayı 2 (2019): 284-285.

⁷⁸ Çelik ve Şemsit, "Kale Avrupası," 284-285.

⁷⁹ Christian Dustmann ve Albrecht C. Glitz, *Immigration, Jobs and Wages: Theory, Evidence and Opinion* (London: Centre for Research and Analysis of Migration, 2005), 7.

⁸⁰ Dustmann ve Glitz, *Immigration Jobs*, 7.

⁸¹ Castles, Haas ve Miller, *Age of Migration*, 33

uygulamaya başlattığı sıkı politikaları, kısıtlamaları ve önlemleri tasvir etmek için Kale Avrupası terimi kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa sınırına ulaşmak isteyen birçok sığınmacının boğularak yaşamını yitirmesine zemin hazırlayan Kale Avrupası yaklaşımı, özellikle AB'nin temel değerleri ile çelişmesi ve uluslararası iltica hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁸²

Yukarıda değinildiği gibi, düzensiz göçü tetikleyen birçok itici ve çekici faktör olsa da çalışmanın devamında düzensiz göç hareketleri küreselleşme çerçevesinde ele alınmakta ve küreselleşmenin zemin hazırladığı düzensiz insan hareketliliği küreselleşme kuramı kapsamında değerlendirilmektedir. Ayrıca bu bölümün sonuna doğru AB sınırlarına doğru son yıllarda gerçekleşen düzensiz göç ile ilgili veriler sunulmaktadır.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak göç akımlarında meydana gelen değişimleri açıklayan yeni göç kuramları ortaya çıkmıştır. 1990'larda ortaya çıkan ve göçün toplumlar arasındaki daha geniş ilişkilerin içsel bir parçası olarak anlaşılması gereğini vurgulayan küreselleşme kuramlarının ön devresi olarak bağımlılık ve dünya sistemleri kuramı gösterilebilir.⁸³

Küreselleşme kuramı, esasen Wallerstein'in (1974) dünya sistemleri kuramını genişletmektedir.⁸⁴ Küreselleşme kuramının, kendinden önceki ekonomik temelli göç kuramlarına kıyasla daha kapsamlı olduğu söylenebilir. Bu kurama göre, göç konusu, maliyet-fayda analizinin, sosyal ve ekonomik yapıların ve ekonomik değişkenlerin ötesinde ele alınmalıdır. Bir başka deyişle, göçün açıklanmasında devletlerin, ağların, fikirlerin ve kurumların da insan hareketliliği üzerindeki siyasi, ekonomik ve sosyokültürel etkisi dikkate alınmalıdır.⁸⁵

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik süreçleri ile ilintili olan küreselleşme kuramına göre, küresel yeniden yapılanma, ekonomik sınıflar arasındaki gelirleri yeniden şekillendirmekte ve göçmenler, gelişmiş ekonomilerin genişleyen gayri resmi sektörlerinde istihdam edilerek tüketici talebindeki değişime cevap vermektedir. Küreselleşme kuramı, göçe yönelik 'talep odaklı' bir açıklamada bulunmaktadır. Yani talebi, göçmenleri gelişmiş ekonomilere çeken değişim motoru olarak tanımlamaktadır.⁸⁶

⁸² Çelik ve Şemsit, "Kale Avrupası," 290-291.

⁸³ Castles, Haas ve Miller, *Age of Migration*, 33.

⁸⁴ Michael E. Sharpe, *Postcolonial Citizens and Ethnic Migration: The Netherlands and Japan in the Age of Globalisation*, (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014), 21-50.

⁸⁵ Sharpe, *Ethnic Migration*, 21-50.

⁸⁶ Ivan Light, "Globalisation and Migration Network," içinde *Immigrant Businesses: The Economic, Political and Social Environment*, ed: Jan Rath, (London: Palgrave Macmillan, 2000), 163.

Düzensiz göç, göçmenleri gittikleri ülkede sınırlı hak ve korumaları içeren yasal koşullara maruz bırakmaktadır. Massey ve Donato, düzensiz göçün, yirminci yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve uluslararası pazar entegrasyonu ile karakterize edilen kapitalist küreselleşmenin ikinci döneminin yapısal bir özelliği olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Onlara göre, kapitalist küreselleşmenin ilk döneminden (1800-1929) farklı olarak ikinci dönemde, özellikle 1970'li yılların sonrasında uluslararası göçün sınırlandırıldığı ve kontrol edildiği ve emek ve beşeri sermaye hariç tüm pazarların küreselleştiği bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum, nispeten yeni yasadışı göç olgusunun oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁸⁷

Kapitalist küreselleşmenin ikinci döneminin temelleri esasen İkinci Dünya Savaşı sonrası atılmıştır. Bu dönemin başında özellikle Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere büyük küresel güçler, bir yandan küresel ticareti ve yatırımı teşvik ederken diğer yandan barışı korumak ve ekonomik kalkınmayı finanse etmek için Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi küresel kurumların kurulmasında öncülük etmiştir. Ayrıca, sınır ötesi ticaretin önündeki engelleri azaltmak için Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının kurulmasına da katkıda bulunmuştur. Bu küreselleşme dalgası başlangıçta Avrupa ve Japonya ekonomileri savaş sonrası yeniden inşa edilmesinden dolayı yavaş bir seyirde ilerlemiştir. Fakat özellikle 1970'li yıllardan itibaren dijital devrimin bilgi tabanlı bir ekonomi yaratmak için gelişmeye başlaması, değişimin hızını arttırmıştır. Ayrıca Çin'de 1979'tan itibaren ekonomik reformların uygulanmaya koyulması ve Demir Perde'nin düşmesi sonucu gerçek bir küresel ekonomi nihayet ortaya çıkmıştır.⁸⁸

Küreselleşmenin ikinci döneminde emeğin nitelik değiştirmesi, ulusal yatırımların uluslararasılaşması ve istihdam olanaklarının çeşitlenmesi gibi gelişmeler göçün karakteristik özelliğini değiştirmiştir. Özellikle neoliberal politikaların yükselişi ile piyasaların uluslararasılaşması ve artan uluslararası rekabet sonucu ivme kazanan esnek çalışma biçimleri düzensiz göçün tetikleyici unsurları haline gelmiştir.⁸⁹ Neoliberal politikalar kapsamında gelişmiş ülkelerin büyük şirketleri, üçüncü ülkelere emek transferi yapmak yerine yatırımlarını çevre ülkelere kaydırarak, bu ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanmayı tercih etmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım,

⁸⁷ Katherine M. Donato ve Douglas S. Massey, "Twenty-First Century Globalization and Illegal Migration," *ANNALS, AAPSS*, 666, (2016):7-8, Erişim Tarihi: Mart 11, 2020, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0002716216653563>.

⁸⁸ Donato ve Massey, "Illegal Migration," 8-9.

⁸⁹ Uğur C. Köşk ve Çağlar Özbek, "Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı," *Researcher: Social Science Studies* 5, Sayı 8 (2017): 260.

Avrupa devletlerinin misafir işçilere olan talebini azaltmış ve göçmenleri değerli olmaktan çıkarmıştır. Fakat diğer yandan dışa yatırım yapmayan/yapamayan Avrupalı şirketler ise ucuz işgücü gereksinimlerini enformel istihdam ile karşılamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, bu şirketler öncelikli olarak yasadışı yollarla gelen göçmenleri istihdam etmeyi tercih etmiştir. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren işgücü göçü, bu işletmeler için artarak önem kazanmaya başlamıştır.⁹⁰

Günümüzde başta AB üye devletleri olmak üzere tüm devletler, göçmenlerin serbest girişine izin vermemekte ve uluslararası göçe yönelik hem niteliksel hem de niceliksel kısıtlamalar uygulamakta ve böylece emek ve beşeri sermaye pazarlarının küreselleşmesini kısıtlamaktadır.⁹¹ Bu devletler, ayrıca emek ve beşeri sermaye dışında, ekonomik girdi ve çıktılarının serbest dolaşımını sağlayan piyasaları entegre etmek için ticaret anlaşmaları yapmaktadır. Zamanla, ticaret yapan bu devletler arasındaki hareket maliyetlerini azaltmak ve aralarındaki bilgi dağılımını arttırmak için her zaman sosyal ve fiziksel bir altyapı ortaya çıkmakta ve bu durum düzensiz göçün artmasını tetiklemektedir.⁹²

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2018 verilerine göre, dünya genelinde iki milyar insan gayri resmi olarak çalışmaktadır. Doğu Avrupa'da işçilerin %31.5'i ve Kuzey, Güney ve Batı Avrupa'da ise işçilerin %14.3'ü gayri resmi olarak istihdam edilmektedir.⁹³ Avrupa'da kayıt dışı çalışanların bu denli yüksek olmasının önemli sebeplerinden biri olarak çalışma izni olmayan çok sayıda göçmenin Avrupa'ya gelmesi gösterilebilir. Bu durumun oluşumunda şüphesiz küreselleşmenin payı göz ardı edilemez.

Tablo 2: AB Üye Ülkelerine Toplam İltica Başvuruları, 2012–2019, (Bin)								
Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İlk Kez Başvuru	278.3	431.1	562.7	1256.6	1206	654.6	580.8	612.6
Toplam	335.3	367.8	627	1322.8	1260.9	712.2	638.2	676.2
Kaynak: Eurostat, "Asylum Statistics," Son Güncellenme: Mayıs 10, 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics .								

⁹⁰ Castles, Haas ve Miller, Age of Migration, 123-124.

⁹¹ Donato ve Massey, "Illegal Migration," 9.

⁹² Donato ve Massey, "Illegal Migration," 14

⁹³ International Labour Organisation, "Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture," 3. Baskı, (Geneva: Printing and Distribution Branch of the ILO, 2018), 40, Erişim Tarihi: Ağustos 20, 2019, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf.

Son yıllarda gerek küreselleşme gerekse de dünya genelindeki yoksulluk, ihtilaflar, çatışmalar, ekonomik ve siyasi sorunlar nedeniyle AB üye ülkelerine yönelik iltica başvuruları ve düzensiz göç hareketleri artış göstermiştir.⁹⁴ Özellikle 2011 yılından beri Suriye’de devam eden çatışma ortamı, Tablo 2’de görüldüğü gibi AB üye devletlerine yapılan iltica başvurularını önemli derecede arttırmıştır. AB ülkelerinin geneline yönelik önemli göç akımları olsa da Almanya başta olmak üzere Hollanda, İsveç ve İtalya ana göç hedef ülkeleri olmuştur.⁹⁵ Örneğin Almanya, 2012-2014 yılları arasında ortalama yaklaşık 115 bin sığınma başvurusu alırken 2016 yılında 722.3 bin iltica başvurusu almıştır. 2012-2014 yılları İtalya’ya yapılan iltica başvuru sayısı, ortalama 35 bin civarındayken 2016 yılında ise 120 bini aşmıştır 2000 yılında Almanya’da göçmen sayısı 9 milyon iken 2017 yılında 12.2 milyona yükselmiştir. İtalya’da ise göçmen sayısı 2000 yılında 2.1 milyon iken 2017 yılında 5.9 milyona yükselmiştir.⁹⁶

Özellikle 2015 yılında Avrupa’ya yönelik düzensiz göç akımları önceki yıllara nazaran önemli derecede artmıştır. 2015 yılında yaklaşık bir milyon kişi, Ege ve Akdeniz’i aşarak Avrupa’ya sığınmıştır. 2015 ve 2016 yılında toplam 2.3 milyondan fazla yasadışı geçiş tespit edilmiştir.⁹⁷ 2017 yılında ise 186 bin 768 düzensiz göçmenin kara ve deniz yoluyla Avrupa’ya geldiği tespit edilmiştir. 2018 yılında Avrupa’ya gelen düzensiz göçmen sayısı 144 bin 166’a düşmüştür. Ekim 2019 tarihi itibarıyla Avrupa’ya gelen düzensiz göçmen sayısı 88 bin 698’dir.⁹⁸ AB üye ülkeleri, mülteci başvuruları ve düzensiz göç girişlerini engellemeye yönelik önlemler olsa da bu doğrultuda arzu ettiği başarıyı henüz yakalayamamıştır. Bu başarısızlığın altında üçüncü ülkelerdeki mevcut sorun ve anlaşmazlıkların çözülememesi ve Birlik düzeyinde etkili kararların alınamaması yattığı söylenebilir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ülkelerinin yabancı işgücü gereksinimi, AB’nin genişleme dalgaları, Soğuk Savaş’ın etkisi ve bitişi, ekonomik krizler, küreselleşme, neoliberal ekonomi politikalarının yükselişi ve üçüncü ülkelerdeki ihtilaflar ve çatışmalar gibi birçok itici ve çekici faktör, Avrupa’nın farklı göç deneyimleri edinmesine katkı sağlamıştır. Avrupa ülkelerine yönelik göç hareketlerinde her ne kadar birçok itici ve

⁹⁴ Mol ve Valk, “Migration,” 37.

⁹⁵ OECD, International Migration Outlook 2017, 19.

⁹⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development, “Outlook 2017,” 29.

⁹⁷ European Parliament News, “EU Migrant Crisis: Facts and Figures”, Ocak 2017, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78630/eu-migrant-crisis-facts-and-figures>.

⁹⁸ Migration Data Portal, “Recent Trends: Europe,” Erişim Tarihi: Mart 15, 2020, <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration>.

çekici faktör etkili olsa da bu göç hareketleri, ağırlıklı olarak bireysel çıkar ve ekonomik motivasyona dayanmasından dolayı birçok çalışmada Avrupa'nın göç deneyimi neoklasik göç modelleri kapsamında ele alınmaktadır. Fakat ekonomik beklentilerin dışında, uluslararası ilişkiler, uluslararası piyasaları şekillendiren ekonomi-politiği ve göç hareketlerinin kontrolüne yönelik girişimler gibi makro yapılar ve ayrıca bireyin göç edeceği ülkenin kültürüne ve diline yakınlığı, sahip olduğu ağlar, iletişim ve ulaşım kanalları gibi küçük ölçekli sosyal ve kültürel ilişkiler de Avrupa'ya yönelik göçün önemli belirleyici unsurlarıdır.⁹⁹

Vezzoli, Flahaux ve Boswell gibi birçok akademisyen göç hareketlerinin, yakın ticari, tarihi, kültürel ve dilsel bağlantıları olan ülkeler arasında gerçekleşme olasılığının daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Özellikle eski sömürge bağları, dekolonizasyon sürecinde eski sömürgeci devleti eski sömürgelerdeki insanlar için tercih edilen bir alan yapmaktadır. Özellikle Marksist politikaya dayanan dünya sistemleri kuramı ve göçün kaynak ve hedef ülkeler arasındaki geçmişteki birtakım ilişkilerinden kaynaklandığını savunan göç sistemleri kuramı dekolonizasyon sonrası gerçekleşen göçün birçok yönüne açıklık getirebilmektedir.

1960'lı yılların başında başlayan misafir işçi göç hareketinin, Batı Avrupa ülkelerindeki nitelsiz işgücü talebini karşılamaya dayalı olması ve ayrıca kaynak ve hedef ülkeler arasındaki ücret farklılıkları sonucu oluşması sebebiyle bu göç hareketi ise neoklasik göç kuramı çerçevesinde yorumlanabilmektedir. Ayrıca, misafir göçmenlerin çoğunun, kalıcı olarak ve yaşam boyu kazanç potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak amacıyla göç etmesi de neoklasik göç kuramının temel savları ile birebir örtüşmektedir.

Sınırlandırılmış göç dönemi olarak nitelendirilen 1973-1990 yılları arasında Avrupa'ya yönelik göçün niteliğinde bazı değişiklikler dikkat çekmiştir. Bu dönemde özellikle aile birleşimi ve mülteci hareketleri ön plana çıkmıştır. Ayrıca ekonomik krizin etkisiyle Güney Avrupa kökenli göçmenlerin anavatanlarına geri dönüşüne ve Sovyet baskısı sebebiyle Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya gibi Doğu Avrupalı vatandaşların Batı Avrupa ülkelerine göç etmesine tanıklık edilmiştir. Bu dönemin ilk yıllarında başlayan ekonomik durgunluk sonucu birçok AB üye devleti işgücü göçünü kısıtlama ve durdurma kararı almıştır. Ekonomik durgunluk, fakir ülkelere daha zengin ülkelere işgücü akışlarını yavaşlatmıştır. Fakat hizmet sektöründe sürekli olarak düşük vasıflı işçilere talep olması nedeniyle Kuzey Afrika, Asya ve Doğu Avrupa'dan gelişmiş Avrupa ülkelerine doğru işgücü göçü üye devletler tarafından alınan kısıtlayıcı önlemlere rağmen devam etmiştir. İkili işgücü piyasası kuramı, ekonomik kriz ve işsizliğin arttığı zamanlarda bile Avrupa'ya yönelik işgücü göçünün neden devam ettiğini anlamak için özellikle önemlidir. Ayrıca ağ ve göç sistemleri

⁹⁹ İnce, "Göç Kuramları," 2598.

kuramları da özellikle düşük vasıflı göçmenleri engellemeye yönelik girişimlere rağmen göçün neden devam ettiğini veya hatta neden arttığını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Göçe yönelik kısıtlayıcı kararlar, özellikle tarım, inşaat, temizlik gibi düşük vasıflı ve genellikle gayri resmi işlerde göçmenlerin istihdam edilmesine ve işgücü piyasalarında belirli sektörlerin irksallaştırılmasına yol açmıştır.

Rasyonel nedenlerden ötürü Avrupa devletlerinin göçe yönelik kısıtlayıcı politikaları, Sovyetler Birliği'nin parçalanması sonucu insan kaçakçılığın artması, dünya genelindeki ihtilaflar, çatışmalar ve yoksulluk Avrupa'ya yönelik düzensiz göçü arttırmıştır. Ayrıca, Avrupa'ya doğru gerçekleşen düzensiz göç hareketlerinde küreselleşmenin payı göz ardı edilemez. Özellikle küreselleşmenin ikinci döneminde, uluslararası göçün sınırlandırılmasının yanında emek ve beşeri sermaye hariç tüm pazarların küreselleşmesi nispeten yeni yasadışı göç olgusunun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Emegün nitelik değiştirmesi, ulusal yatırımların uluslararasılaşması ve istihdam olanaklarının çeşitlenmesi gibi gelişmeler göçün karakteristik özelliğini değiştirmiştir. Ayrıca neoliberal politikaların yükselmesi sonucu piyasaların uluslararasılaşması ve artan uluslararası rekabet sonucu ivme kazanan esnek çalışma biçimleri, gelişmiş Avrupa ülkelerine yönelik düzensiz göçü tetiklemiştir. Düzensiz göç hareketleri ile ilgili küreselleşme kuramı, dünya sistemleri kuramı üzerine kurulu olsa da 1980'li yıllardaki gelişmeler kapsamında şekillenmiştir. Bu kuram, göç konusunun, maliyet-fayda analizi, sosyal ve ekonomik yapılar ve ekonomik değişkenlerin ötesinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Yani göçün açıklanmasında, devletlerin, ağların, fikirlerin ve kurumların da insan hareketliliği üzerindeki politik, ekonomik ve sosyokültürel etkisinin dikkate alınmasını öne sürmektedir. Bu kurama göre, küresel yeniden yapılanma, ekonomik sınıflar arasındaki gelirleri yeniden şekillendirmekte ve göçmenlerin gelişmiş ekonomilerin genişleyen gayri resmi sektörlerinde istihdam etmesine zemin hazırlamakta ve ayrıca tüketici talebindeki değişime cevap vermektedir.

Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinde yaşanan terör olayları sebebiyle göç konusu, bir güvenlik konusu olarak Avrupa ülkelerinin siyasi gündemine daha fazla gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, mülteci sayısı ve düzensiz göçün artması, Avrupa hükümetleri ve AB için önemli yankı ve telaş uyandırmaya devam etmektedir. 2015 yılında gerçekleşen mülteci krizi, Schengen sisteminin varlığının sorgulanmasına ve Dublin Anlaşması'nın askıya alınmasına yol açmıştır. Ayrıca Avrupa'da aşırı sağın yükselmesini tetiklemiş ve Avrupa bütünleşmesinin geleceği için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, bir yandan AB içerisinde huzursuzluğu ve anlaşmazlığı beraberinde getirirken diğer yandan göç konusu ile ilgili beraber hareket etmeyi tetiklemektedir.

Kaynakça

- Boskovic, Grubanov. ve S. Natale F. “Migration in a Segmented Labour Market.” JRC Technical Reports EUR 28731 (2017): 11. Erişim Tarihi: Mart 6, 2020. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107601/grubanov%2C_natale_-_pubsy_finall.pdf.
- Boswell, Christina. “Addressing the Causes of Migratory and Refugee Movements: the Role of the European Union.” UNHCR Evaluation and Policy Analysis Unit, Working Paper No. 73 (2002): 3, Erişim Tarihi: Şubat 19, 2020. <https://www.unhcr.org/3e19ac624.pdf>.
- Castles, Stephen., Hein de Hass ve Mark J. Miller. Age of migration: International Populatin Movements in the Modern World. 5. Baskı. New York: Guilford Press, 2014.
- Constant, F. Amelie. ve Bienvenue N. Tien, “Brainy Africans to Fortress Europe: For Money or Colonial Vestiges ?.” IZA DP No. 4615, No 4615 (2009):1-46, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <http://ftp.iza.org/dp4615.pdf>.
- Çelik, Ş. Didem. ve Sühal Şemsit. “Kale Avrupası Yaklaşımı ve Düzensiz Göç.” Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi 15, Sayı 2 (2019): 279-294.
- Dobson, Janet., Alan Latham ve John Salt. “On the Move? Labour Migration in Times of Recession: What can We Learn from the Past?.” Policy Network Paper (2009): 1-23. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2019. https://www.geog.ucl.ac.uk/research/research-centres/migration-research-unit/publications/mru-publications/pdfs/on_the_move.pdf.
- Donato M. Katherine. ve Douglas S. Massey. “Twenty-FirstCentury Globalization and Illegal Migration.” ANNALS, AAPSS, 666, (2016):7-8. Erişim Tarihi: Mart 11, 2020. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0002716216653563>.
- Dustmann, Christian. ve Albrecht C. Glitz. Immigration, Jobs and Wages: Theory, Evidence and Opinion. London: Centre for Research and Analysis of Migration, 2005.
- Dustmann, Christian. ve Tommaso Frattini. “Imigration: The European Experience.” İçinde Immigration, Poverty, and Socioeconomic Inequality, editörler David Card ve Steven Raphael, 423-456. New York: Russel Sage Foundation, 2013.
- Düvel, Franck. “Irregular Migration Economics and Politics.” CESifo DICE Report 3 (2011): 61-62. Erişim Tarihi: Mart 7, 2020. <https://www.ifo.de/DocDL/dicereport311-rr2.pdf>.
- Eurofound. “Labour Market Segmentation: Piloting New Empirical and Policy Analyses.” Publications Office of the European Union (2019):7. Erişim Tarihi: Mart 5, 2020. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19033en.pdf. European Commission.

- “Irregular Migration.” Erişim Tarihi: Mart 6, 2020. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/irregular-migration_en.
- European Commission. “Why Do People Migrate: Theoris of Migration.” Erişim Tarihi: Ağustos 24, 2019, <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/theoriesofmigration2.pdf>.
- European Council. “How the EU Manages Migration Flows.” Son Güncelleme: Temmuz 17, 2019. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/migratory-pressures/managing-migration-flows/>.
- European Parliament. “EU Migrant Crisis: Facts and Figures.” Son Güncelleme: Temmuz 22, 2019. <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20170629STO78630/eu-migrant-crisis-facts-and-figures>.
- Eurostat. “Asylum Statistics.” Son Güncelleme: Mayıs 10, 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics.
- Eurostat. “Migration and Migrant Population Statistics.” Son Güncelleme: Eylül 1, 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.
- Faist, Thomas. Grete Brochman ve Kristof Tomas. *International Migration Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. London: Bloomsbury Academic, 1997.
- Faist, Thomas. *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press, 2000.
- Fassmann, Heinz. ve Rainer Munz. “Patterns and Trends of International Migration in Western Europe.” *Population and Development Review* 18, No 3 (1992): 457-480. Erişim Tarihi: Şubat 26, 2020, doi: 10.2307/1973654.
- Gibson, Rachel K. *The Growth of Anti-immigrant Parties in Western Europe*. New York: Edwin Mellen Press, 2002.
- Haas, de Hein. “Migration Theory Quo Vadis.” *International Migration Institute Working Paper* 100 (2014), Erişim Tarihi: Nisan 4, 2019. <https://www.migrationinstitute.org/publications/wp-100-14>.
- Haas, de Hein. “The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, No10 (2010): 1587-1617. doi: 10.1080/1369183X.2010.489361.
- Hooghe, March., Ann Trappers, Bart Meuleman ve Tim Reeskens. “Migration to European Countries. A Structural Explanation of Patterns, 1980-2004.” *International Migration Review* 42, No 2 (2008):476-502.
- International Labour Organisation. “The Financial and Economic Crisis: A Decent Work Response.” *International Institute for Labour Studies*, 2009. Erişim

- Tarihi: Temmuz 8, 2019, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_107583.pdf.
- International Labour Organisation. “Women and Men in the Informal Economy: A Statistical Picture.” 3. Baskı, Geneva: Printing and Distribution Branch of the ILO, 2018, Erişim Tarihi: Ağustos 20, 2019. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_626831.pdf.
- İnce, Celal. “Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme.” *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11, Sayı 18 (2019): 2581-2516, Erişim Tarihi: Şubat 20, 2020. doi: 10.26466/opus.546737.
- Jenissen, Roel P. W. *Macro-economic Determinants of International Migration in Europe*. Amsterdam: Rozenberg Publishers, 2004.
- Kaiser, Lutz C. ve Regine Paul. “Differential Inclusion in Germany’s Conservative Welfare States: Policy Legacies and Structural Constraints.” *İçinde Migration and Welfare in the New Europe: Social Protection and the Challenges of Integration*, editörler Emma Carmel, Alfio Cerami ve Theodoros Papadopoulos, 121-142. Bristol: The Policy Press, 2011.
- Köşk Uğur C. ve Çağlar Özbek. “Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı.” *Researcher: Social Science Studies* 5, Sayı 8 (2017): 247-265.
- Light, Ivan. “Globalisation and Migration Network.” *İçinde Immigrant Businesses: The Economic, Political and Social Environment*, editör: Jan Rath, 162-182. London: Palgrave Macmillan, 2000.
- Mabogunje, L. Akin. “Systems Approach to a Theory of Rural–Urban Migration.” *Geographical Analysis* (1970): 1-18. Erişim Tarihi: Şubat 24, 2020. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1970.tb00140>.
- Massey Douglas S. ve Amelie Constant, “Return migration by German guest workers; Neoclassical Versus New Economic Theories” *International Migration* 40, No 4 (2002):5–38. Erişim Tarihi: Mart 3, 2020, doi: 10.1111/1468- 2435.0020. Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino ve J. Edward Taylor. “Theories of International Migration: A Review and Appraisal.” *Population and Development Review* 19, No 3 (1993): 431-466. Erişim Tarihi: Haziran 12, 2019. doi: 10.2307/2938462.
- Messina, Anthony. *The Logics and Politics of Post WWII Migration to Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Migration Data Portal. “Recent Trends: Europe.” Erişim Tarihi: Mart 24, 2020. <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration>.

- Mol, Christof V. ve Helga de Valk. "Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective." İçinde *Integration Processes and Policies in Europe*, editörler Blanca G. Mascareñas ve Rinus Penninx, 31-55. New York: Springer Open, 2016.
- O'Reilly, Karen. "Migration Theories: A Critical Overview." İçinde *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*, editör Anna Triandafyllidou, 25-34. Oxford: Routledge, 2015.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. "International Migration Outlook 2017," OECD Publishing (2017), Erişim Tarihi: Eylül 5, 2019. https://www.oecd-ilibrary.org/international-migration-outlook-2017_5jfx6c46vhvd.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2Fmigr_outlook-2017-en&mimeType=pdf.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. "International Migration Outlook 2018." OECD Publishing (2018). Erişim Tarihi: Ağustos 28, 2019. https://www.oecd-ilibrary.org/international-migration-outlook-2018_5j8s7ndgnt9w.pdf?itemId=%2Fcontent%2Fpublication%2Fmigr_outlook-2018-en&mimeType=pdf.
- Özcan, Elçin E. "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme." *İş ve Hayat* 2, Sayı 4 (2016): 183-215.
- Özerim, Gökay. "Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem." *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 5, Sayı 1 (2014): 11-48.
- Öztürk, Salih. ve Selin Saygın. "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu." *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 6, Sayı 12 (2017): 1-12.
- Rober F. Elliott. *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1997.
- Schierup, Carl U., Peo Hansen ve Stephen Castles. *Migration, Citizenship, and the European Welfare State: A European Dilemma*. Oxford, Oxford University Press, 2006.
- Sen, Amartya. "Inequality, Unemployment and Contemporary Europe." *International Labour Review* 136, No 2: (1997): 155-171.
- Sharpe, Michael E. *Postcolonial Citizens and Ethnic Migration: The Netherlands and Japan in the Age of Globalisation*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014.
- Skaliotis, Michail. ve David Thorogood. "Migration Statistics and Globalisation: Challenges for the European Statistical System." , Eurostat Document II/5. Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2019, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1001617/4576272/SESSION-II-DOC-5.pdf>.

- Sylla, Ndongo Samba. "The CFA Franc: French Monetary Imperialism in Africa." *Review of the African Political Economy (ROAPE) blog*, 2017: 1-3. Erişim Tarihi: Mart 1, 2020. <http://eprints.lse.ac.uk/83792/1/africaatlse-2017-07-12-the-cfa-franc-french-monetary-imperialism-in.pdf>.
- Titan, Emilia., Simona Ghita ve Mihaela Covrig, "Migration Phenomenon: A Globalization Effect or a Consequence of Poverty?." *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 62, No 24 (2012): 367.
- Triandafyllidou, Anna. *Globalisation and Migration: An Introduction*. İçinde *Handbook of Migration and Globalisation*, editör Anna Triandafyllidou, 1-15. Cheltenham: Elgar Publishing, 2018.
- Wallerstein, Imanuel. *The Modern World System I: Capitalist Agriculture And the Origins of the European World Economy In the Sixteenth Century*. New York: Academic Press, 1974.
- Vezzoli, Simona. ve Marie L. Flahaux. "How Do Post-colonial Ties and Migration Regimes Shape Travel Visa Requirements? The Case of Caribbean Nationals." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43, No 7 (2017); Erişim Tarihi: Şubat 27, 2020. doi: 10.1080/1369183X.2016.1228446.
- Wimalaratana, Wijitapure. "International Migration and Migration Theories." *Social Affairs: A Journal for the Social Sciences* 1, No 5 (2016): 13-32.
- World Bank. "The Impact of Economic Crisis on Migration and Remittances", Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2019. http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/335642-1251230679308/Impact_of_EconomicCrisis_on_Migration_and_Remittances.pdf.
- Zanker, Jessica H. "Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature." Working Paper MGSOG/2008/WP002, 2008. Erişim Tarihi: Ağustos 20, 2019. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/28197>.
- Zimmermann, Klaus. *European Migration: What Do We Know?*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

